

Dějiny českých překladů *Batrachomyomachie*

Olgy Eyerové

Téma předložené bakalářské práce vzešlo ze semináře k rozboru literárního překladu z antických literatur, který se konal na ÚŘLS v letním semestru 2019¹ – i z toho je vidět, že práce vznikala poměrně dlouhou dobu. Olga Eyerová se tématu chopila s velkou pečlivostí a zodpovědností: v době pandemických uzávěr si pracně a spletitými cestami sháněla jak obtížněji dostupné překlady, tak i sekundární literaturu (včetně např. magisterské práce existující v jediném exempláři nebo archivních výtisků v různých knihovnách), pracovala s archivními fondy, velmi bohatě využívala konzultací prezenčních i online, vznikající text práce odevzdávala po menších částech, často postupně ve více verzích. Výsledkem je text přehledně strukturovaný a na bakalářskou práci mimořádně obsáhlý (73 stran vlastního textu bez příloh, bibliografie a technických částí).

Základním přínosem práce je představení a paralelní základní rozbor všech šesti dochovaných překladů pseudohomérské „Války žab a myší“ (dále *Batr.*) do češtiny; kromě nich se podařilo zjistit informace ještě o dvou dalších, starších překladech, po kterých se Olga Eyerová pokusila pátrat několika sondami v archivech a obrozenecké korespondenci, bohužel bezvýsledně.² I bez spektakulárního objevu dosud *in extenso* neznámého překladu má ale práce kol. Eyerové svou hodnotu: korpus šesti překladů, s nimiž jako první souhledně pracovala, autorka rozdělila podle doby vzniku a použitého verše na čtyři jedno- až dvoučlenné skupiny (což předznamenalo strukturu práce).

Práci otevírá stručný a informačně hutný „Úvod“ (str. 8-9), který nicméně zůstává na rovině podrobného encyklopedického uvedení k *Batr.*, nepouští se do abstraktnější literární charakteristiky ani do komplikovanějších problémů – stranou zůstává např. otázka vztahu básně k formulové technice (a tedy i otázka možného vzniku orální cestou), evidentní parodický vztah k homérským básním (a možná k hrdinské epice obecně) je popsán jen v základních obrysech, otázka verzí a jejich odlišného počtu veršů (velmi důležitá pro pozdější práci s překlady, hlavně pro identifikaci předloh) je pojednána velmi stručně, odkazuje se především na syntetické příručky – Rotstein, Canfora atd. –, případně na úvodní pasáže k nedávné edici *Batr.* (ed. Christensen – Robinson, Bloomsbury 2018) místo na primární literaturu přímo (dokonce i některé odkazy na sekundární literaturu jsou nepřímé, přežaté ze syntéz).

Následuje rozsáhlá hlavní část (str. 10-68), sestávající ze čtyř kapitol (druhé až páté) odpovídajících čtyřem částem korpusu: první je věnována překladu Samuela Rožnaye ve

¹ Za upozornění na toto téma vděčíme tehdejšímu bakalářskému studentovi latinské a české filologie Vratislavu Vokurkovi, který ho v semináři představil, dál se jím ale zabývat nehodlal a ochotně je dal kolegyni Eyerové k dispozici.

² Trochu bezútešným nejvýraznějším výsledkem těchto pátrání bylo získání informace o autobiografickém záznamu, který popisuje zničení pravděpodobně jediného exempláře překladu Dominika Kynského (str. 10, pozn. 2) – tento záznam je nicméně důkazem, že o Kynského překladu *Batr.* (a jeho dalších překladech, především homérských) se obecně vědělo, a tudíž je nějaká šance, že by se někde (např. v korespondenci nebo obecně v neprozkoumaných pozůstalostech) mohl vynořit opis.

strofách tvořených přízvučnými trochejskými trimetry (vznik pravděpodobně 1819) a okrajově jeho nedochovaným předchůdcům z 1. poloviny 19. století, druhá časoměrným překladům 2. poloviny 19. století (Hynek Mejsnar, Antonín Škoda), třetí samostatně stojícímu překladu blankversem Jaromíra Rašína z meziválečné doby (1928) a poslední překladům Jana Křesadla a Otakara Smrčky v přízvučné nápodobě hexametru z prvních poválečných desetiletí. Všechny části mají podobnou strukturu: tam, kde to má smysl, na začátku stojí „obecná charakteristika“ daného typu překladu (např. časoměrného nebo přízvučnou nápodobou), následují životopisné medailonky překladatelů, vlastní rozbor překladu a ve dvoučlenných skupinách závěrečné srovnání.

K jednotlivým typům podkapitol: „Obecné charakteristiky“ jsou velmi stručné (možná až příliš), opírají se jednak o starší přehledové práce (Svoboda, Varcl, k teorii překladu Levý), částečně i o novější studie k překladové recepci antické literatury v české poezii (Kuťáková, Čadková), okrajově i o práce české versologické školy (Ibrahim a spol.). Přes svou úspornost a kompilační charakter ale svůj úkol plní – jak čtenáři, tak hlavně autorce samotné (pro kterou tato práce byla prvním setkáním s problematikou dějin básnického překladu do češtiny) pomáhají k základní orientaci v české překladatelské tradici a k umístění rozebíraných textů do elementárního kontextu. Některé prvky si nicméně čtenář musí poskládat sám – např. že Hollého studentský časoměrný překlad (1808) byl velmi progresivní, neboť o deset let předcházel Palackého a Šafaříkův manifest obhajující časomíru.

Životopisným medailonům překladatelů věnovala kol. Eyerová velkou pozornost, pracovala s různými typy encyklopedických slovníků, šla do dobového tisku, výročních zpráv gymnázií a spolků, paměti atd.³, díky čemuž mohla doplnit ve slovníkové tradici sestavený obraz o řadu podrobností. V textu medailonů je patrná jistá fascinace biografickými detaily, která může vést až menší přehlednosti. Ke způsobu práce se zdroji, zejména právě v medailonech, je vypovídající protokol z kontroly plagiátů, která se na FF UK provádí automaticky pro všechny odevzdané práce k získání akademických titulů: protokol neukazuje nic, co by mohlo být označeno jako plagiování, ale detailní strojové srovnání pasáží jasně ukazuje jistý ostych k pramenům, vedoucí až k přejímání celých formulací – ať se jedná o Wikipedii⁴ či jiné webové stránky,⁵ tištěnou sekundární literaturu nebo dobové prameny z 19. století (kde jsou převzaté prvky nápadné i lexikem a stylisticky).⁶ Myslím, že z toho pro kol. Eyerovou vyplývá doporučení pro její případné další akademické práce, aby se pokusila

³ Medailony kol. Eyerová sestavila i pro autory nedochovaných překladů, protože ale v celkovém obraze hrály okrajovou roli (nesloužily ke kontextualizaci textu překladů a jejich jednotlivých rysů), dohodli jsme se pro odlehčení už tak rozsáhlého hlavního textu na přesunu do přílohy č. 2.

⁴ Viz např. Rožnauv medailon, str. 11: „Od roku 1815 zastával pozici evangelického faráře i v Banské Bystrici, kde se přátelil s Janem Kollárem a ovlivnil jeho literární a slovanskou orientaci,“ a 12: „Během bratislavských studií se pod vlivem Juraje Palkoviče věnoval básnické, ale hlavně překladatelské činnosti“; Mejsnarův medailon, str. 31: „O rok později v městském divadle promluvil o životě J. K. Tyla a měl veršovaný proslov při svěcení školy v Mladé Vožici“.

⁵ Viz např. Křesadlův/Pinkavův medailon, str. 57: „Později kromě příspěvků v odborných časopisech otiskoval původní – anglicky psanou – poezii v newyorském časopisu *Partisan Review* a od poloviny 80. let publikoval v exilových časopisech Západ (Ottawa) a Svědectví (Paříž), po roce 1989 mj. ve *Svobodném slovu* a *Dikobrazu*“ (srov. *Slovník české literatury po roce 1945* online, s. v. „Jan Křesadlo“).

⁶ Občas se tyto postupy objeví i v jiných kapitolách, např. v charakteristice přízvučného překládání, str. 54-55: „Jaroslav Vrchlický a jeho básničtí druhové se o přízvučnou podobu antických meter pokoušeli už od začátku osmdesátých let“ a dále (srov. Čadková 2016, str. 69). Mimochodem, disertace Daniely Čadkové vyšla mezitím tiskem s lehké pozměněným názvem (Praha, Filosofie 2020).

zapracovat na svých parafrastických technikách tak, aby ze svých zdrojů dokázala kriticky převzít informace, nicméně převést je do vlastních formulací.

Jádrem jednotlivých kapitol je rozbor příslušného překladu. Ten je vystaven podle stejného postupu, vždy začíná způsobem převodu vlastních jmen, kterému je věnována největší pozornost; to vzniklo patrně tím, že vlastní jména kol. Eyerová použila v rané fázi své práce na tématu jako první sondu, sloužící k rozčlenění překladů (srovnatelnou s těmi uvedenými v kap. 6, viz dále). Rozbor zpravidla pokračuje doplněnými slovy v překladu, která nemají oporu v originále, a charakteristikou slovní zásoby; na konci bývá připojeno několik stručných poznámek k archaismům (nejen lexikálním, ale i morfologickým a hláskoslovným, někdy i syntaktickým), případně k syntaxi.⁷ Takovýto jednotný interpretační vzorec má tu výhodu, že může snáze vyústit ve srovnání překladů na konci; nevýhodou je určitá mechaničnost a to, že může způsobit přehlédnutí nějakého rysu, třeba i výrazného, který je charakteristický jen pro jeden překlad a v ostatních nehraje roli. Tomu se autorka snaží předejít: u Rožnayova překladu rozpracovává podrobně srovnání s pravděpodobnou stylistickou předlohou, Hněvkovského směšnohrdinskou básní *Děvín*, u starší verze Mejsnarova překladu upozorňuje na rusizující prvky různého druhu, u Mejsnara a Škody připojuje velmi stručné srovnání s homérskými překlady týchž překladatelů (na základě rozborů v brněnské magisterské práci Zdeňka Kubíka z roku 2014). Přesto přetrvává určitý dojem mechaničnosti a nevyváženosti mezi jednotlivými kroky rozboru (zejména vlastní jména X syntax).

Závěrečná srovnání jsou poměrně rozdílná: obě jsou stručná a založená především na shrnutí shod a rozdílů konstatovaných v předchozích rozborových částech, ale zatímco srovnání časoměrných překladů (str. 46-47) přece jen dospívá k vyšší rovině srovnání a určité literární charakteristice obou překladatelských počinů, srovnání přízvučných překladů (str. 67-68) je extrémně stručné a nepřináší prakticky žádnou novou informaci ani nadhled nad oběma texty.

Šestá kapitola přináší změnu perspektivy, ve dvou sondách poskytuje srovnání překladatelských postupů napříč celým korpusem. Sondy jsou poměrně dobře zvolené: vlastní jména žab a myší jsou jedním z nejvýraznějších charakteristických rysů originálu, takže jim bylo třeba věnovat značnou překladatelskou pozornost, a systém řeckých participií, který nemá v češtině jednoznačné obdoby, staví překladatele před úkol jednotlivé výskyty kreativně řešit. V obou případech kol. Eyerová usiluje o objektivizaci svých pozorování skrze statistické údaje. Bylo by samozřejmě možné diskutovat o celé řadě jednotlivých případů i celých kategorií (např. kategorie parafráze u převodu participií je definována spíše intuitivně), přesto číselné údaje, brány *cum grano salis*, přinášejí určité vodítko k uchopení rozdílů mezi metodami jednotlivých překladatelů, a někdy i celkem překvapivé výsledky – např. že Rašín se vyhýbá složeným vlastním jménům a nahrazuje je obecnými apelativy, naopak Mejsnar počet složených jmen ještě navyšuje; Rožnay nejčastěji imituje aristokratická jména (často ruská) a Křesadlo používá nejčastěji novotvary (nejproduktivnější je u něj koncovka *-ec*). Interpretace postupů překladu jmen žab a myší považují za jednu z nejzdařilejších v celé práci, včetně závěrečného – a v tuto chvíli těžko interpretovatelného – konstatování překvapivé podobnosti obou přízvučných překladů, které podle všeho měly vzniknout zcela nezávisle na sobě (str. 73). Podobně výmluvné je i nakládání s participií, především užívání přechodníků.

⁷ Pořadí jednotlivých bodů je výrazněji změneno pouze v rozboru překladu Rašínova, kde na začátku stojí přehled ukázek volného převodu, které Rašínův překlad přibližují parafrázi.

Ve velmi stručném závěru (str. 77-78) je mozaika jednotlivých poznatků, které vplynuly z rozborů, ještě jednou přeskládána, a to do závěrečných charakteristik jednotlivých překladatelských počinů. Nepřekvapivě je nejdější odstavec věnován překladu Rožnayovu, protože se – jak práce ukázala – za ním skrývá nejvýraznější individuální překladatelské gesto; jeho uchopení v řadě detailů považuji za jeden z hlavních přínosů práce.

Práci doplňují dvě přílohy. První z nich obsahuje konkrétní slovní materiál nasbíraný z jednotlivých překladů, na jehož základě vznikly srovnávací sondy v šesté kapitole. Druhou tvoří bio-bibliografické medailony autorů nedochovaných překladů, Jána Hollého a Dominika Kynského.⁸

Otázka k obhajobě: Mohla by autorka práce vysvětlit, jak si definovala kategorii „parafráze“ při zkoumání překladu participií – tedy podle čeho zařazovala konkrétní místa právě do této kategorie?

Závěr:

Vzhledem k výše řečenému konstatuji, že práce Olgy Eyerové **splňuje nároky kladené na bakalářskou diplomovou práci** ve zvoleném oboru. Proto ji **doporučuji k obhajobě** a navrhuji klasifikovat hodnocením **velmi dobře**.

V Berlíně 26. srpna 2023

Mgr. Martin Bažil, PhD.

⁸ Upozornění na málo známou postavu piaristy Kynského a jeho (bohužel jen ve fragmentech dochované) literární dílo včetně překladů je jedním z původně neplánovaných drobných přínosů práce.